

Waddenzeehavendebat 2013

20 november 2013

Remonstrantse kerk Coehoornsingel Groningen

Verslag

20 november 2013

Hans Punter

Inhoud

1. Inleidingen.....	3
2. Workshops	4
3. Terugkoppeling workshops en paneldiscussie	5
EcoPorts.....	5
Visserij.....	6
LNG.....	7
Gezamenlijk profileren	8
Scheepsbouw	9
<i>Building with nature</i>	9
4. Bestuurlijk statement.....	10
5. Terugblik	11
Slot	11
 Bijlage 1 Bestuurlijk Statement Waddenzeehavens 20 november 2013	12

Programma

- 1 Inleidingen
 - Henk Staghouter, gedeputeerde Groningen
 - Tineke Netelenbos, voorzitter Raad van Advies Waddenzeehavens
 - Bram van de Klundert, directeur Waddenfonds
- 2 *Elevator pitches* en workshops
 - Visserij – Barbara Holierhoek, Hulp in Nood en Ons Belang
 - LNG – Leo van der Burg, NHL Hogeschool
 - *Building with nature* – Martin Baptist, IMARES
 - Gezamenlijk profileren – Olaf Bartelds, NFIA
 - EcoPorts – Erik Slobbe, Wageningen UR
 - Scheepsbouw – Jelle Talsma, Scheepswerf Talsma
- 3 Paneldiscussie
- 4 Bestuurlijk statement
- 5 Henk Staghouter en Tineke Netelenbos kijken terug en nemen de oogst in ontvangst.

Het Waddenzeehavendebat

Het Waddenzeehavendebat 2013 vond plaats op 20 november in het gebouw van de Remonstrantse kerk te Groningen. Het debat was een initiatief van de drie noordelijke provincies en kwam voort uit het Programma Waddenzeehavens.

1 Inleidingen

De Groningse gedeputeerde **Henk Staghout** blikt mede namens zijn Noord-Hollandse en Friese collega's terug op de initiatieven van aanvankelijk vier, en sinds kort zes haven-gemeenten aan de vaste wal van de Waddenzee: Den Helder, Hollands Kroon (Den Oever), Harlingen, De Marne (Lauwersoog), Eemshaven (Eemshaven) en Delfzijl.

De samenwerking tussen deze havens werpt vruchten af en inmiddels zijn vanuit het Waddenfonds de eerste projecten gehonoreerd. Zo kan met de introductie van *auto mooring* de veerboot naar Texel sneller aanmeren, verbruikt hij minder brandstof en woelt hij minder havenslib op. De ballastwater *barge* neemt ballastwater van schepen in, waardoor schadelijke exoten niet meer in de Waddenzee belanden. Harlingen experimenteert met het spuiregime om het baggerbezwaar in de haven te verminderen en Groningen Seaports doet proeven met slibvaren. Daarnaast verkent Groningen Seaports met groen (led)licht de mogelijkheden van energiezuinige en vogelvriendelijke verlichting.

Staghout geeft aan dat de provincies deze middag ondersteunen om gezamenlijk in te kunnen zetten op het nieuwe uitvoeringsprogramma Waddenfonds 2014 – 2017. Dat gebeurt al met inrichtingsprogramma's als Marconi Delfzijl, onderzoek en experimenten rond het thema slib, en afspraken over de visserij. Inmiddels zijn er veertig projecten van start gegaan.

Tineke Netelenbos geeft als voorzitter van de Raad van Advies Waddenzeehavens een terugblik op enkele mijlpalen sinds het laatste Havendebat – anderhalf jaar geleden.

Zoals gemeld traden naast de vier industriehavens ook de vissershavens Lauwersoog en

Den Oever toe tot de Raad. Ook de Waddenprovincies en de Waddenvereniging traden toe. Bij specialisatie en profilering van de Waddenzeehavens denken we nu aan een versterkende samenwerking, en niet primair aan onderlinge concurrentie. Op dit moment is er al de nodige specialisatie van de havens aan de Waddenzee: offshore, garnalenvisserij, scheepsbouw, energie en chemie. Ook het toerisme is voor de meeste havens van belang. Onze havens versterken nu hun sterke kanten en proberen die gezamenlijk in het voetlicht te

brenge, ook internationaal. De Eemshaven en Den Helder pakken kansen op voor offshore wind. Die ontwikkelingen vragen ruimte en Den Helder wil mede daarom de haven uitbreiden aan de noordoostkant. In de provincie Groningen zijn verschillende projecten gestart op het gebied van *biobased economy*, zoals productie van algen, wieren en schelpdieren en het opwerken van een waardevolle grondstof (chitosan) uit afval van de garnalenspellerij. Proefprojecten en onderzoek komen op gang. Denk aan de slibproblematiek en LNG. Het consortium EcoShape is bereid om met cofinanciering bij te dragen aan een vierjarig programma voor toegepaste kennisontwikkeling. Marconi was een eerste pilot en er lopen initiatieven op het gebied van slib en zoet-zout overgangen.

Nieuwe ontwikkelingen die er aankomen zijn walstroom, calamiteitenvoorzieningen en duurzame scheepsreiniging. De certificering als EcoPort, waarmee Wageningen Universiteit ons gaat ondersteunen, biedt mogelijkheden om ons als Unesco-havens te profileren. We kunnen als Waddenzeehavens profiteren van onze gezamenlijke ervaringen en leren van elkaar.

Als directeur van het Waddenfonds gaat **Bram van de Klundert** in op de uitdaging waar het Waddenfonds momenteel voor staat. Er komt een nieuw uitvoeringsprogramma dat met een 'beetje' Waddenfondsgeld zoveel mogelijk rendement wil bereiken om economie en ecologie te verbinden. Daarbij gaat het om zaken als innovatie, coalitievorming en focus op de te bereiken doelen. Het pioniersprogramma van het Waddenfonds kwam erg *bottom up* tot stand, maar het nieuwe uitvoeringsprogramma zal in sterkere mate de wenselijke situatie over 10 tot 13 jaar in het oog houden. Van de Klundert zou het Waddenfonds liefst zien als een verstreker van op innovatie gericht krediet en minder als een subsidieverstreker. Op die manier ontstaat de mogelijkheid van *revolving funds*. Bij *revolving funds* worden de verstrekte middelen weer terugbetaald en kunnen ze opnieuw worden ingezet. Hiermee zijn de kip-ei problemen op te vangen waarmee *early adopters* zich dikwijls geconfronteerd zien (denk aan de verkoper van het eerste faxapparaat). Kredietverlening door het Waddenfonds stimuleert projecten in de markt en vergroot de risicobereidheid van ondernemers als de onrendabele top van hun investering wordt opgevangen of weggenomen. De samenwerkende havens zouden het Waddenfonds het best met hun generieke problemen kunnen benaderen. Het gaat bij het budget van het Waddenfonds in totaal om een hoop geld, maar jaarlijks is slechts € 30 mln. beschikbaar, te verdelen over vijf of zes thema's. Tot nu toe is het molenaarsprincipe gehanteerd – wie eerst komt eerst maalt – maar het kan ook anders, bijvoorbeeld door een tender uit te schrijven.

Na een muzikaal intermezzo van de Bulgaarse celliste **Teodora Nedyalkova** startten de *elevator pitches* waarin de onderwerpen van de verschillende workshops door deskundigen uit het veld werden toegelicht. Elk van hen formuleerde een stelling die in de door hen voorgezeten workshops centraal stond.

De aanwezigen kozen uit het aanbod twee workshops en discussieerden over de gepresenteerde (vraag)stelling. Na afloop van twee workshopronden werden de resultaten plenair besproken.

2. Workshops

- 1 Visserij, onder leiding van **Barbara Holierhoek** ('Hulp in Nood' en 'Ons Belang'). *Moeten we visserij zien als een attractie, of toerisme als een economische stimulans: "Visserij én toerisme versus Visserij óf toerisme."*
- 2 LNG, onder leiding van **Leo van der Burg** (NHL Hogeschool). Hoe kunnen we LNG in de passagiersvaart initialiseren. Denk aan het Duitse MariTIM dat een focus legt op toepassing van LNG: *"Wat de Noren in de fjorden met LNG bereiken, kunnen wij in de Wadden-zee ook. Hoe gaan we dat doen?"*
- 3 *Building with nature*, onder leiding van **Martin Baptist** en **Erik van Eekelen** (IMARES). Er liggen programma's op het gebied van baggeren, havens en natuur: *"Met Building with Nature is er veel winst te halen voor de havens én de natuur van de Waddenzee."*

- 4 Gezamenlijk profileren, onder leiding van **Olaf Bartelds** (*Netherlands Foreign Investment Agency, NFIA*). Het NFIA is een instelling die verbonden is met EZ en al 35 jaar bestaat: *"1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 = 15."*
- 5 EcoPorts, onder leiding van **Erik van Slobbe** (Wageningen UR). Wageningen UR biedt havens ondersteuning bij proces naar eco-certificering: *"Eco-certificering is onlosmakelijk verbonden met duurzame havens in de Waddenzee."*
- 6 Scheepsbouw, onder leiding van **Jelle Talsma** (Scheepswerf Talsma). Een tijdelijke afbouwlocatie in Harlingen die functioneert als 'loket', wil scheepsbouwers van achter de dijk naar de haven brengen: *"Harlingen moet het voorportaal van de Friese scheepsbouw worden."*

3. Terugkoppeling workshops en paneldiscussie

Zes experts hielden elk twee keer een workshop van een half. Bezoekers konden dus twee uit zes workshops bijwonen. Na twee discussierondes in de workshops zijn de algemene resultaten daarvan plenair teruggekoppeld. De kernpunten die in de workshops en in de plenaire paneldiscussie aan de orde kwamen, zijn hieronder per thema gegroepeerd.

EcoPorts

Over het algemeen stonden bezoekers van deze workshop voorwaardelijk positief tegenover eco-certificering. Over de baten van eco-certificering en hoe die het best bereikt kunnen worden, is veel gepraat. Uit de discussie kwam naar voren dat de baten niet in geldelijke winst zijn uit te drukken, maar er wel degelijk zijn. Vooral in de vorm van verbetering van interne en externe relaties. Een transparante werkwijze en het verantwoorden van milieu-inspanningen maakt het eenvoudiger om met natuur- en milieupartijen te communiceren en die verbeterde relaties werken bijvoorbeeld door in vergunningaanvragen.

Ook klanten en industrieën die zelf duurzaam willen produceren kijken naar de prestaties van de havens op dit gebied.

Binnen de Waddenzeehavens er vooral ervaring met eco-certificering opgebouwd door Groningen Seaports (GS). GS ziet dat certificering bijdraagt aan een betere verstandhouding met de natuur- en milieuorganisaties doordat zij op een transparante manier kan aantonen verantwoordelijkheid te nemen voor de omgeving. Dit leidt tot gesprekken met ngo's en de verstandhouding die dat oplevert komt van pas als men elkaar nodig heeft. Dan ontstaat er eerder een

dialogo dan strijd en is het mogelijk oplossingen te vinden met respect voor elkaars positie.

Concrete aanknopingspunten biedt bijvoorbeeld het aanpassen van haven- en kadegelden naar de milieu-impact van bezoekende schepen. Of certificering tot meer bezoek van schepen leidt – bijvoorbeeld uit Scandinavië, waar men verder is met het implementeren van milieudoelstellingen – is een open vraag. Een algemeen maatschappelijke trend is dat dit soort certificaten belangrijker worden. Een woord van waarschuwing kwam vanuit de visserij. Daar is gezien dat certificaten zijn ingeleverd omdat bureaucratie en kosten niet opwegen tegen de baten. Voor eco-certificering lijkt dat echter niet het geval te zijn.

- Groningen Seaports was met haar EcoPort certificering trossetter. De bredere ontwikkeling van EcoPorts in het Waddengebied moet nog op gang komen en er moet in de maatregelen meer samenhang komen.
- Harlingen had een EcoPort certificering maar heeft die laten verlopen. Certificering is geen diploma voor aan de muur, maar geeft aan dat de haven – vanwege de tweejaarlijkse audit – aan een voortgaande ontwikkeling van verduurzaming werkt. De certificering appelleert aan wat er belangrijk is voor de havens.

Visserij

De vertegenwoordigers en bestuurders die in de workshop zitten, kiezen duidelijk voor het combineren van visserij én toerisme. In Den Oever en op Texel is een duidelijke koppeling via (dag-)toerisme en (sport-)visserij en loopt de verse vismarkt prima; in Lauwersoog zoekt men nog naar een goede koppeling van visserij aan toerisme. Toerisme kan een positieve bijdrage leveren aan het imago van de visserij. Voorbeelden van (mogelijke)samenwerking:

- Omarm lokale initiatieven en maak als haven een verbinding met de eigen economische belangen. Visserij + toerisme = economie;
- Meer samenwerking tussen de visafslagen en van daaruit promotie en educatie gericht op consumenten en toeristen (op de visafslag een centraal informatiepunt Visserij);
- De huidige verwerking van de visserijproducten en visexport maakt de visproducten onzichtbaar. Maak in plaats daarvan bijvoorbeeld pel-locaties voor garnalen die rechtstreeks vanuit de zee op het bord of in de winkel leveren;
- Mee-vissen (vooral nog alleen sportvisserij i.v.m. veiligheid);

– Vissers zouden een goede gastheer kunnen zijn voor hun Waddenzee en bijvoorbeeld mee kunnen varen op een charterschip (bruine vloot), waar ze een middag vertellen over de Waddenzee en hun werk. Men houdt een pleidooi om meer ervaringen te delen tussen Den Oever, Lauwersoog en Harlingen. De ervaringen zijn zeer verschillend en de redenen van succes en falen ook. De provincie Fryslân kan met specifiek visserijbeleid een positieve bijdrage leveren. In Fryslân is namelijk alle visserij aanwezig: zoet- en zout / vis, schaal- en schelpdieren / grote bedrijven en kleine bedrijven, etc.

- Om te komen tot een verbinding tussen visserij en toerisme zijn nog heel wat slagen nodig. De 'zeeverse vismarkt' in Den Oever levert weliswaar economisch een bescheiden bijdrage, maar heeft een sterk positief effect op de levendigheid van de haven. Het is een vorm van vitalisering van platte-

landsgebieden. Op Texel en in Den Helder wordt gerichte aandacht gegeven aan de 'visserijbeleving'. De Nederlander staat niet bekend als viseter. Geef daarom meer bekendheid aan de verscheidenheid van de visserij in de Waddenzee: groot- en kleinschalig, bulk en niches. Introductie van een 'waddemossel' of 'werelderfgoedmossel' vraagt om minder regulering dan er nu is. Probeer afspraken te maken met grootgrutters. Die bepalen wat er in hun afzetkanalen wel en niet mogelijk is.

- Niet alle garnalen en schelpdieren gaan naar het buitenland voor verwerking en consumptie. Harlingen bewerkt een deel van de visserij-oogst voordat die geëxporteerd wordt.
- Op het gebied van de visserij hebben lokale overheden te weinig bij elkaar in de keuken gekeken. Met kan veel van elkaar leren en zou daarom regelmatig werkbezoeken moeten afleggen.

LNG

Noord-Nederland kan zijn voordeel doen met kennis over emissiereductie die op te bouwen is bij het bedrijfsleven en de kennistellingen. Daarmee is voor het verkrijgen van nieuwe orders een goede toppositie te creëren. Er moet dan ook kennis zijn om deze orders om te zetten in succesvolle projecten, in een samenwerking tussen het MKB en de kennisinstellingen.

Een *NO_x-fund* beziet men positief doordat het versnelde reductie van emissies kan realiseren bij schepen en industrie. Een *NO_x-fund* werkt op basis van belasting op het uitstoten van emissies van schepen die de Waddenhavens aandoen. Deze belasting kan worden teruggevorderd als blijkt dat er geïnvesteerd in emissie-reductie. De deelnemers spreken uit dat er een goede formule moet komen om de *NO_x*-constructie te vertalen naar de situatie voor de Waddenzeehavens en op het Wad, waarbij de concurrentiepositie blijft gehandhaafd.

Wie dat wil kan morgen met een LNG truck bunkeren, maar het moet uiteindelijk wel gaan leiden tot echte infrastructuur. Die ontstaat pas zodra de vraag naar LNG toeneemt. Op termijn ziet de workshop in deze markt ook mogelijkheden voor Bio-LNG. Samenvattend:

1. Een financieel steuntje in de rug, in de vorm van een soort (*revolving*) *fund*, helpt in de beginfase;
2. De markt en of de overheid pakken de pilots op;
3. De (eerste) marktpartijen zijn erbij gebaat als zij hulp krijgen bij de complexe regelgeving.

- Streef als samenwerkende Waddenzeehavens naar een LNG-infrastructuur. Er loopt al een initiatief voor de veerdienst naar Borkum. Je zit met het kip-ei-probleem; de onrendabele top voor de *early adopter*. Dat kun je oppakken door als havens wat middelen bijeen te leggen voor een gezamenlijk initiatief, of met *venture capital* uit het Waddenfonds.
- Je zou in de dynamiek van haven van Den Helder een voor LNG omgebouwd offshoreschip kunnen inzetten bij wijze van reclame.
- Harlingen Seaport vindt LNG een kansrijk idee. Pak het op en betrek er ook de veerboten bij die niet afhankelijk zijn van brede beschikbaarheid van LNG: ze kunnen eenvoudig in hun eigen vertrekhaven bunkeren.
- Vanuit EZ wordt al overlegd over LNG met Duitsland en Denemarken. Bij de trilaterale Waddenzeesamenwerking neemt Nederland in 2014 het voorzitterschap over van de Denen. Nederland wil het thema LNG opnemen in de declaratie van de Regeringsconferentie van 2014. Zorg voor een *plain*

level field en spreek *best practices* af voor het hele Unesco-gebied.

- Internationale samenwerking is voor LNG cruciaal, dat geldt ook voor systeemintegratie op de Noordzee. Zet bij pieken in het aanbod windenergie om in H₂ of aardgas. Daarmee genereren de windparken nieuwe bedrijvigheid in de havens.
- Olievervuiling is voor de Waddenzee het grootste risico. LNG of *power to gas* klinkt beter dan olie, maar hoe oogt het landschappelijk? Laat het Waddenslandschap in ere.
- In het bredere perspectief van Unesco-havens moeten we ook scheepsbrandstof meenemen. Pas aanbod LNG in waar er ruimte voor is.
- De visserij vraagt bij toepassing LNG om een innovatieve *launching customer*; je hebt partijen nodig die het willen oppakken. Voor ombouw van schepen naar LNG heb je een voorbeeldproject nodig dat heel kosteneffectief is, duurzaam en herhaalbaar. Het moet ook financieerbaar zijn voor de andere ombouwers, vissers en scheepsbouwers op de markt.
- Er loopt een pilot in de visserij. Het lukt om *business cases* zonder subsidie rond te krijgen. Ook de haven van Emden wil, en ziet mogelijkheden voor energie uit LNG.

Gezamenlijk profileren

Het is belangrijk voor potentiële vestigers (klanten) een eenduidig beeld van het regionale aanbod te schetsen. In een omgeving met veel bestuurders en professionals is dat vaak lastig, en lukt ook lang niet altijd. Het gevoel van eensgezindheid tijdens het Waddenzeehavendebat is een prima basishouding. Ook de houding van 'Hand aan de schep', zoals uitgedragen door gedeputeerde Staghoutwer, is een positief vertrekpunt.

De werkwijze van NFIA loopt via de regionale ontwikkelingsbedrijven, in het Waddengebied zijn dat NOM en NHN. NFIA kan zijn werk met de huidige bezetting in Nederland slechts met een beperkt aantal ontwikkelingsmaatschappijen doen. Via hen is een aantal vooruitgeschoven handelsposten in de wereld bereikbaar. De NOM was aanwezig tijdens de workshop en is bereid een rol te spelen in het creëren van een gezamenlijk profiel van de Waddenzeehavens. Een inventarisatie in de workshops leidt tot elf vestigingsfactoren die de havens voor het Waddengebied moeten inkleuren:

1. Cultuur, onderwijs en zorg;
2. Infrastructuur (haven, wegen, spoor);
3. Fiscaal en op het gebied van subsidies;
4. Arbeid (beschikbaarheid, arbeidsrecht, kosten, opleiding, meertaligheid);
5. Regelgeving (m.n. Milieu en Ruimtelijke Ontwikkeling)
6. Service en samenwerking;
7. Politiek klimaat (stabiliteit, betrouwbaarheid);
8. Grondstoffen;
9. Energie;
10. Kennisinfrastructuur;
11. Toeleveranciers en dienstverleners.

Bij een concrete vestigingskandidaat vormen deze punten de basis voor een *bidbook*, als resultaat van de confrontatie met de wensen van het bedrijf. Dat is altijd maatwerk. Private partners (makelaars, adviseurs, fiscalisten, toeleveranciers) spelen een belangrijke rol in het vestigingsproces. De havens kunnen samen met deze professionals een proactieve rol spelen in de acquisitie van nieuwe bedrijven.

Programma
Wadden
zeehavens

- Kijk als havens naar je specialisaties en beperkingen en ga samen de internationale concurrentie aan.
- Er is momenteel al een hoop samenwerking bereikt. Laat nu aan een groter publiek zien waar je goed in bent, maak je breed met de kansen die de verschillende havens samen bieden.

Scheepsbouw

Jelle Talsma (Scheepswerf Talsma te Franeker) zette samen met een aantal andere scheepswerven rond Harlingen een samenwerkingsverband op. De werven gaan gebruikmaken van de faciliteiten in de zeehaven van Harlingen die voorheen gebruikt werden door Damen Shipyards, de werf die medio 2013 besloot uit Harlingen te vertrekken.

De samenwerking is een positieve uitwerking van de niche-markt-scheepsbouw waarvoor Harlingen heeft gekozen en sluit goed aan bij ambities van het verduurzamen van schepen in het Waddengebied. De aanwezigheid van het scheepsbouwcluster in Harlingen is voor andere scheepswerven aan de binnenwateren in Fryslân een voorpost aan zee. Talsma ziet een hiërarchie van doelen:

1. Duurzame ontwikkeling van de Waddenzee;
2. De economie aan de praat houden en werkgelegenheid creëren;
3. Om de eerste twee punten te realiseren moeten ondernemers en aanbieders van faciliteiten in hun gemeenschappelijk belang samenwerken.

In de workshop zijn de plannen van het scheepsbouwcluster geconcretiseerd en toegelicht. De ambitie is mooi, maar er zijn nog veel drempels te nemen. De belangrijkste is dat de investering om grond te kopen en een gebouwen te realiseren te groot is. Deze € 40 tot 80 mln. zou terugverdiend moeten worden en dat tast de internationale concurrentiepositie van de werf aan. Het scheepsbouwcluster wil graag een groeimodel waarin nu op kostenbasis de zeehavenvoorzieningen gebruikt kunnen worden. Verder is het belangrijk dat de activiteiten vergund zijn en dat het gebruik in de tijd gepland kan worden. Als aan deze voorwaarden is voldaan, kunnen de activiteiten worden opgestart. Als het cluster succesvol blijkt, kunnen wellicht op termijn wél investeringen worden gedaan.

Talsma constateert in de workshop dat ondernemers, haven en gemeente nu nog sterk vanuit hun eigen positie en belang redeneren. Voor een levensvatbare ontwikkeling is het nodig om te gaan denken vanuit het grotere belang van de ontwikkeling van het scheepsbouwcluster. Iedereen zal dan wel wat water bij de wijn moeten doen, maar uiteindelijk is dat de enige manier om het voor elkaar te krijgen.

- De scheepsbouw heeft in Harlingen een venster naar de zee opgezet voor de scheepsbouwers die achter de dijk zitten. Maak daarvoor in Harlingen een soort permanente afbouwlocatie. Het is te realiseren met een initiatief vanuit het bedrijfsleven.

Building with nature

Vertrekpunt van de workshop is een informatief overzicht van de beoogde activiteiten van *Building with Nature* in het Waddenzeehavenprogramma. In kleine groepjes zijn vervolgens de projecten geordend naar hun inhoudelijke samenhang.

De workshop zette veel mensen aan het denken en discussiëren. Een flink aantal deelnemers gaf aan in de toekomst zelf een concrete bijdrage aan een *User Group* te willen leveren. Vooral het project 'Amstelmeer' – en in mindere mate 'Tijdelijke natuur' – zag men als

vreemde eenden in de bijt. Verder kwam de vraag naar voren of niet een 'vismigratie-rivier' moest worden toegevoegd, hoewel dat geen direct havengerelateerd project is. Vanuit de kleine havens kwam de roep om aansluiting, omdat men vanuit verschillende de jachthavens werkt aan een projecten met vergelijkbare doelen. De doorlooptijd en de volgorde van de projecten zijn besproken. De volgende acties worden voorgesteld:

1. Maak een verduidelijking van het financieringsmodel voor zowel het Waddenfonds als voor de bestuurlijke en commerciële partners;
2. Maak een inventarisatie van projecten die snel willen/kunnen starten;
3. Leg contact met de kleine havens om ook hun projecten in beeld te krijgen.

- In het concept zit een hoop innovatie- en denkkraft, wat blijkt uit de gepresenteerde projecten. De combinatie van ideeën + mensen + financiering, op plaatsen waar je echt iets moet aanpakken, leidt tot handelen. Het is niet de bedoeling dat je die formule overal toepast.
- Je laat ermee zien dat ecologie en economie wel degelijk te verbinden zijn, en dat je beide invalshoeken programmatisch met elkaar in verbinding brengt.
- Ga hiermee niet zo ver dat het *Building óf nature* wordt.

4. Bestuurlijk statement

Het nieuwe bestuurlijk statement (zie bijlage) wordt nu ook onderschreven door Den Oever (gemeente Hollands Kroon) en Lauwersoog (gemeente De Marne). Er ligt veel nadruk op het samen doen, ook waar economie en natuur tegenover elkaar staan.

- **Theo Meskers** (wethouder Hollands Kroon): Bij de ontwikkelingen op en rond de Waddenzee is bij alle partijen een grote betrokkenheid. Er is veel aandacht voor het eindplaatje, als het Waddenfondsgeld is opgebruikt. Zorg dat dan en daardoor de economische structuur is versterkt, de havens zijn verduurzaamd en de ecologische kwaliteit van het gebied is veiliggesteld.
- **Marijke van Beek** (burgemeester Eemsmond): Er ligt nu een belangrijk platform voor samenwerking en specialisatie. Bij investeringen door de havens vraagt dat ook om een *social return on investment*.
- **IJzebrand Rijzebol** (wethouder Delfzijl): Economie en milieu in dezelfde portefeuille zijn niet tegenstrijdig. Hij ziet projecten die aan deze combinatie al vorm geven. Bevorder LNG in de havens en zoek daarvoor een uitwerking

in de buurt van het Noorse model. Wanneer je over tien jaar LNG zo hebt bevorderd dat de stookolie

weg is, lever je een belangrijke bijdrage aan de balans tussen economie en ecologie.

- **Maria le Roy** (wethouder Harlingen): Wil je aan de Waddenzee een Unesco-haven zijn in een *people-planet-profit* plaatje, dan kan dat alleen in nauwe samenwerking met de andere havens.
- **Harm Evert Waalkens** (wethouder De Marne): Koester als havens je diversiteit als kracht in je coalitie. Streef naar innovatie + diversiteit + vitaal houden van je regio.
- **Kees Visser** (wethouder Den Helder): Werk samen volgens het credo 'kennis, kunde, kassa'. Pak thema's op samen met ngo's om samen het Waddenfonds tot een succes te maken.

5. Terugblik

Op de vraag wat Henk Staghouwer en Tineke Netelenbos uit dit debat zullen meenemen naar de aansluitende Raad van Advies Waddenzeehavens, komen ze tot de volgende hoofdlijnen.

- Het debat liet veel cohesie zien, maar maakte ook duidelijk dat die niet zonder slag of stoot verworven is. De neuzen staan nu eenzelfde kant uit: de kassa mag rinkelen, maar niet ten koste van de ecologie. Samenwerking tussen de havens kwam lastig op gang, maar ook in de havens buiten het Waddengebied speelden invloeden die de samenwerking stimuleerden. We moeten zorgen dat we op de kaart staan. Specialiseren is goed, maar niet ten koste van elkaar.
- Een opvallend element is dat er veel onderzoek wordt gedaan. Dat is verstandig, maar zet ook de handen aan de schep. Het Marconi-project in Delfzijl biedt daarvoor een goed voorbeeld. In Marconi zit 'leren door te doen' ingebouwd. Wie wil innoveren moet 'omdenken', iets wat bijvoorbeeld gebeurt met *Building with nature*. Zo iets geeft ook economische impulsen. Als het ons lukt om economie en ecologie in evenwicht te houden, hebben we echt iets goeds gedaan.
- Er ligt nog een behoorlijke opgave en er is veel ambitie, zoals op het gebied van LNG. We richten ons op grote en complexe projecten die de nodige voorbereiding vragen. Het Waddenfonds moet zorgen dat het molenaarsprincipe niet de overhand krijgt. Niet alles hoeft met subsidie en Europese regels gaan dat terecht tegen. Maar een *revolving fund* zou grote kansen bieden. De Provinciale Staten bepalen de kaders waarbinnen het Waddenfonds moet werken. Een van die doelstellingen is om niet te werken met 'strooigoed'. Inmiddels liggen er al verschillende programma's waar we trots op kunnen zijn.

Slot

Ter afsluiting bedankt Tineke Netelenbos professor **Huib de Vriend**, die tot zijn emeritaat als directeur bij Deltares verantwoordelijk was voor de kennisstrategie. De Vriend was als directeur van de stichting EcoShape het boegbeeld van *Building with nature* en ziet niet zonder trots hoe dat concept gestalte heeft gekregen.

Programma
Waddenzeehavens

De middag wordt afgesloten met een miniconcert door **Eduardo Canto** (viool) en **Teodora Nedyalkova** (cello), beiden van het Prins Claus Conservatorium te Groningen.

Bijlage 1
Bestuurlijk Statement Waddenzeehavens 20 november 2013

Zie volgende pagina's

1 De gemeenten van Den Helder, Hollands Kroon, Harlingen, De Marne, Eemshaven en Delfzijl

Hierna gezamenlijk te noemen: 'Havengemeenten'

2 Overwegende dat

- De Unesco de Waddenzee als natuurgebied heeft erkend als Werelderfgoed.
- Het project 'Specialisatie en profilering waddenzeehavens' heeft geleid tot een door de havens breed gedragen perspectief, verwoord in de brochure 'Koers waddenzeehavens'.
- Specialisatie economisch verantwoord inspeelt op de natuurlijke ligging en kracht van de waddenzeehavens.
- Specialisatie in hoge mate bijdraagt aan de (inter)nationale energie transitie en het topsectorbeleid.
- Havenontwikkeling hand in hand kan gaan met natuurontwikkeling als de waddenzeehavens zich als 'Unescohavens' ontwikkelen, door:
 1. milieutechnische maatregelen voortvarend uit te voeren,
 2. havenontwikkeling te koppelen aan natuurontwikkeling,
 3. met baggerwerk meer gebruik te maken van natuurlijke processen.
- Het consortium 'Building with nature' heeft toegezegd om met een kennisprogramma bij te dragen aan 'Unescohavens' voor de onderdelen 2 (natuurontwikkeling) en 3 (baggerwerk).
- Het Waddenfonds uitgelezen mogelijkheden biedt om bovenstaand perspectief actief te ondersteunen.
- De Raad van Advies de 'Havengemeenten' vroeg om een organisatorische opzet voor het vervolg op het project 'Specialisatie en profilering waddenzeehavens'.

3 Spreken over en weer de intentie uit om

- Vorm te geven aan de inhoudelijke lijnen uit de brochure 'Koers Waddenzeehavens'.
- Deze in onderlinge samenhang breed te communiceren.
- Zich in gezamenlijkheid in te spannen voor het verwerven van fondsen voor de uitvoering.
- In de komende anderhalf jaar op te treden als facilitator voor het ontwikkelen van Unescohavens.
- De middelen bijeen te brengen om de organisatorische opzet¹ vorm te geven met bijdragen van:
 - Syntens, coördinerend voor Energy Valley, NOM en NHN
 - Programma Naar een rijke Waddenzee
 - Waddenprovincies
 - Waddenacademie
- De samenwerking te organiseren met:
 - Andere waddenzeehavens
 - Havenbedrijvenverenigingen en maritieme sectororganisaties
 - Natuur- en milieubeschermingsorganisaties
- De samenhang in (Waddenfonds)projecten te begeleiden, in de periode dat het Waddenfonds functioneert langs individuele projectbeoordeling
- Initiatiefnemers te ondersteunen bij hun aanvragen bij het Waddenfonds en andere potentiële financiers
- Een 'Havenprogramma Waddenfonds' te ontwikkelen.

¹ Zie notitie: Vervolg programma Waddenzeehavens en Waddenfonds